

Čtyřicet let fyzikální olympiády

Ivo Volf, Hradec Králové – Daniel Kluvanec, Nitra

Ve školním roce 1998/99 se završil 40. ročník Fyzikální olympiády, soutěže určené žákům středních i základních škol. Směrnice k organizaci soutěže nabyly platnosti dnem 1. listopadu 1959. Chceme vzpomenout těch, kdo stáli u zrodu soutěže, kdo se zasloužili o rozvoj soutěže v dobách rozkvětu a o udržení úrovně soutěže v letech, kdy jí nebylo tolik přáno. Bohužel v krátkém článku můžeme jmenovat jen některé pracovníky, zejména na centrální úrovni. Soutěž však je výsledkem práce nejen organizátorů, ale závisí zejména na práci několika tisíc učitelů na středních i základních školách, kteří dokázali probudit zájem o fyziku u svých žáků a následně ho udržet a vést je k soutěži. Je však také výsledkem práce těchto studentů, kteří věnovali svůj volný čas přípravě na soutěž, na řešení úloh, jezdili na okresní a regionální kola, na přednášky a soustředění, a tak práce organizátorů dostávala smysl. Také mezinárodní úspěchy našich olympioniků pomohly pozvednout úroveň soutěže. Postupem času došli organizátoři k závěru, že fyzikální olympiádu nelze shrnout jen do pár hodin věnovaných řešení soutěžních úloh; práce s talentovanými žáky musí představovat dlouhodobou činnost, směřující k neustálému rozvoji fyzikálního nadání, jehož výsledky jsou pak při řešení soutěžních úloh potvrzovány.

Již ve školním roce 1957/58 uspořádala pobočka JČMF v Olomouci za podpory ÚV JČMF a školského odboru rady KNV v Olomouci fyzikální soutěž pro žáky středních škol v kraji. V následujícím školním roce 1958/59 organizovaly krajské soutěže pobočky JČMF v Olomouci, v Praze a v Brně. V tomto roce se soutěže zúčastnilo už celkem 572 soutěžících. Tyto soutěže se staly jednak zdrojem zkušeností pro organizaci, jednak poskytly i řadu poznatků o úrovni výuky fyziky na středních školách. Ukázalo se, že mezi žáky středních škol existuje zájem o řešení náročnějších fyzikálních a technických problémů. Také se však zjistily některé nedostatky při řešení úloh, na jejichž odstranění bude nutné se v soutěži zaměřit. Bylo také zjištěno, že žáci dovedou nastudovat samostatně text, který dostali ve formě skriptu prohlubujícího určitý úsek učiva školské fyziky; úroveň nastudování a schopnost aplikace poznatků byly zjišťovány při řešení úloh ve druhém (klauzurním) kole soutěže. Také se prokázalo, že žáci mohou řešit úlohy laboratorní.

Po této zkušenosti se Ministerstvo školství a kultury rozhodlo pořádat – vedle již existující matematické olympiády – od školního roku 1959/60 soutěž Fyzikální olympiáda, a to na základě instrukcí, na jejichž vytvoření se podílel tehdejší ústřední školní inspektor Miloš Jelínek a jež byly uveřejněny ve Věstníku MŠK 919. V souladu s organizačním řádem byly ve fyzikální olympiádě zavedeny tři kategorie A, B, C pro žáky středních škol, soutěž probíhala pro kategorie B, C ve dvou kolech – přípravném a krajském, v kategorii A bylo zavedeno navíc i kolo celostátní. Soutěž řídil Ústřední výbor fyzikální olympiády, který jmenovalo MŠK na základě návrhu JČMF ve složení:

Předseda: Bedřich Havelka (Olomouc)

Místopředseda: Marta Chytilová (Praha)

Jednatel: Miroslav Laitoch, později Jaroslav Pospíšil (Olomouc)

Členové: Vladimír Rudolf, Juraj Daniel-Szabó, Ján Fischer, Hana Fischová, Miloš Jelínek, Emil Kašpar, Rostislav Košťál, František Lehar, František Púchovský, Evžen Říman, Jan Tesař, Ladislav Thern, Bohumil Vlach.

Členy prvního ÚVFO byli jmenováni učitelé vysokých a středních škol. Sledujeme-li časový vývoj soutěže, budou se neustále rozmnožovat vědecké a vědecko-pedagogické tituly pracovníků ve fyzikální olympiádě; abychom na některé nezapomněli nebo je neuvedli špatně, budeme vypisovat pouze jméno a příjmení, bez titulů. V krajích zajišťovaly soutěž KVFO, jejichž předsedové i členové byli jmenováni školskými odbory KNV. Připomeňme jména těch

prvních, neboť zejména oni byli průkopníky soutěže na školách a na jejich dovednosti organizovat se fyzikální olympiáda postupně jako soutěž dále rozvíjela: František Fišer, Jan Tesař, Konrád Hofman, Jaroslav Feifer, Jiří Tomandl, Josef Mikulecký, Zdeněk Ungermann, Josef Sušanka, Josef Louvar, Helena Kuželová–Lhotková, Jiří Záhejský, Rostislav Košťál, František Smutný, Lubomír Vašek, František Živný, Ján Fischer, Štefan Šedivý, Ladislav Thern, František Púchovský, Juraj Daniel-Szabó. Podrobný popis průběhu 1. ročníku, výsledky jednotlivých kol soutěže, jména vítězů, úlohy a jejich řešení najdeme v ročence fyzikální olympiády 929; takto bylo evidováno celkem 29 ročníků soutěže. Prvního ročníku soutěže se v celé Československé republice zúčastnilo 3200 účastníků, do druhého kola postoupilo asi 30% z celkového počtu. Třetí kolo v kategorii A proběhlo v Praze, zúčastnilo se ho 80 vybraných žáků, úspěšných řešitelů bylo 27, z nichž dvacet bylo prohlášeno vítězi soutěže.

Již v prvním roce soutěže dostali účastníci tři povinná témata k nastudování: Postupné stojaté vlnění (pro kategorii A – 9 stran), Jednoduchý pohyb kmitavý (pro kategorii B – 7 stran), Určování chyb měření fyzikálních veličin (pro kategorii C – 7 stran). Veškeré údaje o soutěži se daly stručně uložit do Ročenky 929, která představuje 146 stran textu ve formátu B6.

První ročník soutěže byl kladně hodnocen učiteli i žáky. Účast svědčí o značném zájmu, který soutěž na středních školách vzbudila. Ale už v prvním roce soutěže upozorňovali někteří učitelé na nebezpečí, že na školách je soutěží mnoho, což studenty vedlo k tomu, aby neřešili všechny zadané úlohy, nýbrž jen tolik, kolik stačilo k postupu, aby se mohli zúčastnit více soutěží. S tímto problémem bojujeme dodnes.

První ÚVFO pracoval v uvedeném složení až do 4. ročníku (výbor byl doplněn o Zbyňka Kubíčka, insp. Josefa Bartůňka, Ivana Nátera, Emila Sokola, někteří členové naopak přestali pracovat). Hlavním úkolem výboru v prvním funkčním období bylo proniknout se soutěží na co největší počet středních škol a konzolidovat soutěž. Bylo třeba také najít způsob výběru úloh pro soutěž, na nichž se zpravidla zatím podílela většina členů ÚVFO. V souvislosti s úpravou krajského zřízení se snížil počet KVFO – jednotlivými představiteli KVFO se stali: Praha – Jan Tesař, StČ – František Fišer, JČ – Konrád Hofman, ZČ – Jaroslav Feifer, SvČ – Josef Sušanka, VČ – Zdeněk Ungermann, JM – Rostislav Košťál, SM – František Živný, ZSl – Ivan Náter, StSl – Ladislav Thern, VSl – Emil Sokol.

Druhé funkční období bylo zahájeno 5. ročníkem FO v roce 1963. V tomto roce vydalo MŠK nový organizační řád 939, v němž byly zakotveny některé úpravy, které lze shrnout:

- Fyzikální olympiáda byla rozšířena o kategorii D, která byla určena žákům 9. ročníků základních devítiletých škol, soutěž probíhala ve dvou kolech, přípravném a okresním. Soutěž v této kategorii měla jiný ráz – měla zachytit co největší počet žáků, kteří mají o fyziku zájem, a tento zájem udržet. Soutěž v kategorii D měla být masovější než v kategoriích A, B, C, kde už měla ráz výběrový.
- Pobočky JČMF začaly pořádat po dohodě s KVFO ve svých krajích semináře pro účastníky v kategoriích A, B, C, cílem bylo prohloubení učiva, které souvisí s tematikou soutěžních úloh, konzultace k individuálnímu studiu.
- Možnost zřizovat žákovské knihovny na školách – organizační řád ukládal ředitelství škol a předmětovým komisím, aby se na školách postupně objevovaly oddělení odborné literatury, obsahující příručky školské matematiky a fyziky, sbírky úloh, starší ročníky Rozhledů matematicko-fyzikálních, další odbornou literaturu i Ročenky FO (později od roku 1967 publikace Školy mladých fyziků).
- Bylo umožněno pořádat v druhé polovině června a na začátku prázdnin celostátní soustředění pro vybrané účastníky MO a FO, které zajišťovaly společně ÚVFO a ÚVMO, podobná soustředění mohla být organizována na úrovni krajů.

- Od roku 1961 začaly v některých místech pracovat na střední všeobecně vzdělávací škole speciální třídy pro zvláště nadané žáky v matematice a fyzice (v Praze, Brně, Bratislavě, ale i např. v Hradci Králové a na několika dalších místech). S nadanými žáky pracovali nejen jejich vyučující, ale i pracovníci z vysokých škol, vědeckých ústavů atd.

Všechna tato opatření měla vést ke zlepšení výuky matematiky a fyziky, a tím i ke zvýšení úrovně přípravy na odborné předmětové soutěže MO a FO.

Dalším podstatným rysem druhého období je přesun ÚVFO z Olomouce do Prahy, což bylo doprovázeno odpovídajícími změnami ve složení ÚVFO:

Předseda: Miloslav Valouch (Praha)

Místopředseda: Marta Chytilová (Praha)

Jednatel: Jan Tesař (Praha)

Členové: Josef Bartůněk, Hana Fischová, Rostislav Košťál, Zbyněk Kubíček, Ivan Náter, Jaroslav Pospíšil, Evžen Říman, Emil Sokol, Ladislav Thern, Bohumil Vlach.

Jako předsedové KVFO pracovali: František Černický, František Fišer, Konrád Hofman, Miloš Rabas, Josef Sušanka, Zdeněk Ungermann, Rostislav Košťál, František Živný, Ivan Náter, Rostislav Baník, Josef Tuček.

Třetí funkční období, počínající 8. ročníkem FO v roce 1966/67 představovalo přesun ÚVFO z Prahy do Brna, a to v souvislosti se jmenováním prof. RNDr. Rostislava Košťála předsedou; pro něj se stala fyzikální olympiáda základním smyslem života a pro její rozvoj i organizaci věnoval nezměrné úsilí. Za jeho „vlády“ se nejen soutěž zcela konsolidovala, ale našel i možnosti zahraničních kontaktů a stál při zrodu mezinárodních fyzikálních olympiád v roce 1967. Prof. Košťál byl nesmírně obětavý a zodpovědný člověk. Celé následující období jedenácti let, kdy stál prof. Košťál v čele ÚVFO, je možné charakterizovat jako neustále se rozvíjející organismus péče o talentovanou mládež, zaměřené na tvorbu fyzikálních úloh a studijních textů pro soutěž, postupné rozšiřování soutěže na více škol. Velice zodpovědně musely být podávány statistické údaje, takže v ročenkách FO jsou uvedeny zcela přesná (někdy třeba i zbytečná) data o soutěži.

V tomto období se značně rozšířil počet spolupracovníků jak v rámci ÚVFO, tak kooperujících učitelů fyziky na všech typech škol. Velká pozornost byla věnována výběru úloh pro soutěž, začala pracovat dvoustupňová komise pro základní výběr úloh a pro konečnou redakci. Cílevědomá práce ÚVFO pod vedením prof. Košťála vedla nejen k extenzivnímu rozvoji fyzikální olympiády, ale hlavně ke zintenzivnění činnosti většiny funkcionářů FO. Ročenky „ztloustly“, studijní témata se rozšířila, úlohy a jejich řešení zkvalitněly. Prof. Košťál zásadně trval na opakovaných opravách řešení, kdy členové KVFO měli povinnost sjednocovat opravy úloh 1. i 2. kola, aby se zamezily subjektivní přístupy k hodnocení – soutěž musela být nejen náročná, ale také spravedlivá. Při hodnocení se však zůstávalo u třístupňové klasifikace (výborné řešení, dobré řešení, nevyhovující), která neposkytovala dostatečné podklady pro třídění řešitelů.

Prof. Košťál „vládl“ v čele ÚVFO celkem 11 let – od 8. do 18. ročníku FO. V tomto období se výbor značně rozšířil, zejména přibylo pracovníků ze Slovenské republiky po vytvoření Československé federace: Uveďme výbor z roku 1966:

Předseda: Rostislav Košťál (Brno)

Místopředseda: Ivan Náter (Bratislava)

Jednatel: Josef Konrád (Brno)

Členové: Josef Bartůněk, František Cimbůrek, Marta Chytilová, Milan Rádl, Evžen Říman, Jan Tesař, Miloslav Valouch, Bohumil Vlach, Ivo Volf, Bohumil Vybíral, Josef Zámečník, František Živný.

Od roku 1969 byl výbor rozšířen:

Předseda: Rostislav Košťál

Místopředseda: Ivan Náter, Jiří Beránek
Jednatel: Vlastimil Janků, František Malý

Členové: Josef Bartůněk, František Cimbůrek, Marta Chytilová, Milan Rádl, Mojmír Simerský, Jan Tesař, Bohumil Vlach, Ivo Volf, Bohumil Vybíral, Alois Kleveta, František Živný, Emílie Chrapanová, Vincent Kavečanský, Daniel Klivanec, Pavol Škrinár, Zuzana Šimkovičová, Eva Tomanová, Josef Zámečník.

Později se členy ÚVFO stali dále: Ladislav Thern, Václav Šůla, Julius Gál, Karel Žampa, Jan Schwarz, Václav Suchánek, Oldřich Veverka, Jaroslav Honner, Karel Šebela, Jaroslav Vachek, Arpád Kecskés, Vojtěch Nyitrai.

V tomto „zlatém období“ se fyzikální olympiáda rozšířila na 380 středních škol a zúčastnilo se jí např. v 15. ročníku celkem 5 545 středoškoláků, a současně na 2500 základních škol (tj. 67% všech škol), zúčastnilo se jí 15 157 soutěžících z 9. ročníků, v 18. ročníku se soutěže zúčastnilo 6500 středoškoláků a 16500 žáků základních škol.

V 18. ročníku bylo Československo pověřeno uspořádáním 10. mezinárodní fyzikální olympiády, která proběhla začátkem července 1977 v Hradci Králové. Od roku 1967 začaly vycházet svazky nové kružnice Škola mladých fyziků, která umožnila vydání řady publikací na podporu FO. (Vyšlo celkem 25 svazků.)

19. ročník fyzikální olympiády byl poznamenán podstatnou změnou – ÚVFO se přestěhoval do Bratislavy. Do čela fyzikální olympiády byli postaveni noví lidé bez dostatečného administrativního zázemí, o řadu organizačních a administračních záležitostí se staral Ústřední dům dětí a mládeže v Bratislavě. Přesun z Brna do Bratislavy proběhl skokem, bez dostatečné kontinuity. Naštěstí se příliš nezměnilo celkové složení ÚVFO, zejména pak i nadále zodpovědně pracovala komise pro výběr úloh, takže to hlavní - příprava úloh a studijních textů, tisk úloh a jejich řešení - fungovalo v podstatě bezproblémově i nadále, a to jednak v nových podmínkách ÚDDM v Bratislavě, jednak se začalo vytvářet nové paralelní pracoviště v Hradci Králové.

V sedmém funkčním období pracoval ÚVFO v tomto složení:

Předseda: Ivan Náter

Místopředseda: Viktor Bezák, Karel Žampa

Jednatel: Ján Chrapan, Alois Kleveta

Členové: Mojmír Simerský, Václav Šůla, Miloš Matyáš, Bohumil Vybíral, Milan Bednařík, Jaroslav Honner, Marta Chytilová, Evžen Růžička, Karel Šebela, Ivo Volf, Karel Bartůška, Daniel Klivanec, Rastislav Baník, Vincent Kavečanský, Arpád Kecskés, Zuzana Šimkovičová, Pavol Škrinár, Erich Wiszt, Josef Zámečník, Vojtěch Nyitrai.

Předsedy KVFO byli: Miroslav Svoboda (Praha), Jiří Machalický (StČ), Václav Vlček (JČ), Miloš Rabas (ZČ), Jaroslav Honner (SvČ), Zdeněk Ungermann (VČ), Rostislav Košťál (JM), Miroslav Bajer (SM), Josef Zámečník (Bratislava), Daniel Klivanec (ZSl), Erich Wiszt (StSl), Vincent Kavečanský (VSl).

Tříleté období znamenalo především konsolidaci práce v nových podmínkách, které byly postupně vytvářeny dohodou mezi ministerstvy školství obou republik, České a Slovenské republiky, vytvořením nových způsobů práce, neboť kromě obou ministerstev a obou Jednot (JČMF a JSMF) se více do činnosti zapojil i další spoluorganizátor - mládežnické organizace. Ustálily se také některé orgány - zejména Komise pro výběr úloh, která po několik let pracovala ve složení:

Předseda: Mojmír Simerský

Referent pro kat. A: Ladislav Thern, později Mojmír Simerský

Referent pro kat. B: Daniel Klivanec

Referent pro kat. C: Marta Chytilová

Referent pro kat. D: Ivo Volf

Referent pro kat. E: Bohumil Vlach, později Milan Bednařík

Dalším členem komise byl v této době Vincent Kavečanský.

Osmé funkční období v letech 1980-1983 (22. až 24. ročník) bylo klidným rozvojem fyzikální olympiády; vedle bratislavského sekretariátu se postupně vytvářelo i pracoviště na katedře fyziky a základů techniky Pedagogické fakulty v Hradci Králové, na němž pracovali v tehdejší době tři členové ÚVFO. Pracoviště mělo za sebou úspěšně zvládnutou organizaci 10. mezinárodní fyzikální olympiády, společně s pracovištěm v Nitře také v Hradci Králové byla organizována příprava na mezinárodní fyzikální olympiády, po několik let probíhala Fyzikální korespondenční škola a připravovaly se tiskové materiály pro soutěž. Do tohoto období spadají i značné úspěchy na mezinárodních fyzikálních olympiádách.

Složení ÚVFO v tomto období:

Předseda: Ivan Náter

Místopředseda: Viktor Bezák, Ivo Volf

Jednatel: Ján Chrapan, Zdeněk Ungermann

Členové: Václav Šůla, Karel Bartůška, Bohumil Vybíral, Milan Bednařík, Marta Chytilová, Alois Kleveta, Milan Rádl, Evžen Růžička, Mojmír Simerský, Miroslav Svoboda, Karel Šebela, Karel Žampa, Daniel Klivanec, Michal Zöldy, Rastislav Baník, Eduard Haluška, Arpád Kecskés, Alois Pecho, Zuzana Šimkovicová, Pavol Škrinár, Erich Wiszt, Eva Bittnerová.

Do devátého funkčního období v letech 1983 až 1986 padlo dvacáté páté výročí založení fyzikální olympiády, příležitost zamyslet se nad smyslem, klady a nedostatky soutěže. Podstatnou změnou byl přesun ÚVFO na katedru fyziky Pedagogické fakulty v Nitře; tak se vytvořila dvě bipolární pracoviště na školách stejného typu, na menších vysokých školách univerzitního směru, kde se připravují učitelé fyziky a práce pro péči o talenty by měla být součástí působení na budoucí pedagogické pracovníky. Velmi úzká spolupráce mezi katedrami v Nitře a Hradci Králové umožnila vytvořit dvě velmi dělná, navzájem se doplňující pracoviště. Spolupráce se projevila jak při administrativní a organizační činnosti, ale i v metodické činnosti s učiteli fyziky, s talentovanou mládeží, v přípravě na mezinárodní fyzikální olympiády, organizování soustředění, v přípravě úloh, studijních témat, v zajišťování tisků apod. Fyzikální olympiáda v tomto období dosáhla značného rozvoje – ve 455 středních školách se soutěže na 26. ročníku zúčastnilo 7800 soutěžících, na 2915 základních školách (tj. 78% všech škol) se zúčastnilo 20 800 soutěžících, ve 27. ročníku se na 460 středních školách zúčastnilo 8 500 soutěžících a na 3030 základních školách se zúčastnilo 20 086 soutěžících.

Složení ÚVFO:

Předseda: Daniel Klivanec

Místopředseda: Ivo Volf, Ján Chrapan

Jednatel: Vladimír Majerník, Zdeněk Ungermann

Členové: Václav Šůla, Karel Bartůška, Bohumil Vybíral, Mojmír Simerský, Miroslav Bartošek, Milan Bednařík, Marta Chytilová, Miroslav Ouhrabka, Evžen Růžička, Alexandra Svátová, Miroslav Svoboda, Karel Šebela, Karel Žampa, Michal Zöldy, Viktor Bezák, Eva Bittnerová, Rastislav Baník, Arpád Kecskés, Ivan Náter, Barnabáš Ipóth, Pavol Škrinár, Eva Tokáriková, Erich Wiszt.

Jako předsedové KVFO pracovali: Miroslav Svoboda (Praha), Jiří Machalický (StČ), Pavel David (JČ), Olga Mašková (ZČ), Bohumil Daniel (SvČ), Josef Hubeňák (VČ), Jan Schwarz (JM), František Kamenčák (SM), Josef Zámečník (Bratislava), Arpád Kecskés (ZS), Ivo Čáp (StS), Vladimír Ilkovič (VSI).

Desáté funkční období v letech 1986 až 1989 znamenalo konsolidaci stavu, v němž dělným způsobem kooperovala obě pracoviště zaměřená na rozvoj práce s talentovanými žáky základních a středních škol v Nitře a v Hradci Králové. Fyzikální olympiáda byla rozšířena o další kategorie – pro žáky 7. ročníků základních škol (kategorie F), kategorie E byla určena

žákům 8. ročníků a znova vznikajících 9. ročníků na základních školách. Na zavedení této kategorie, která dostala pracovní název Archimédiáda, se podíleli Václav Koubek a Ivo Volf.

Po dva roky se soutěž připravovala a byla nejprve experimentálně odzkoušena na několika základních školách 949.

Soutěž měla poněkud jiný charakter než v ostatních kategoriích – žáci soutěžili od 1. února do konce dubna a dostali k řešení 4 výpočtové a jednu experimentální úlohu. Druhé kolo bylo organizováno na školách jako fyzikální soutěž 3 až 5 členných družstev, pro niž dostali organizátoři vždy 10 námětů – praktické činnosti, experimentální úlohy, výpočtové úlohy, problémové úlohy. Soutěž měla celostátní premiéru ve 29. ročníku FO, tj. ve školním roce 1987/88.

Ústřední výbor fyzikální olympiády pracoval v následujícím složení:

Předseda: Daniel Klivanec

Místopředseda: Ivo Volf a Ivan Náter

Jednatelé: Zdeněk Ungermann a Lubomír Zelenický

Členové: Václav Šůla, Júlia Lukátšová, Karel Bartuška, Josef Zámečník, Bohumil Vybíral, Ján Valovič, Vlasta Michálková, Miroslav Bartošek, Milan Bednařík, Josef Blažek, Radmila Horáková, Zdeněk Kluber, Miroslav Ouhrabka, Evžen Růžička, Karel Sandler, Miroslav Svoboda, Mojmír Simerský, Jan Schwarz, Karel Šebela, Přemysl Šedivý, Alexandra Svátová, Metoděj Školoudík, Vlastimil Bubeník, Karel Závěta, Rastislav Baník, Ivo Čáp, Vladimír Ilkovič, Barnabáš Ipóth, Arpád Kecskés, Vladimír Majerník, Pavol Škrinár, Daniela Rizmanová, Eva Tokáriková.

Funkci předsedů KVFO vykonávali: Jiří Dolejší (Praha), Jiří Machalický (StČ), Pavel David (JČ), Olga Mašková (ZČ), Bohumil Daniel (SvČ), Josef Hubeňák (VČ), Petr Dub (JM), František Kamenčák (SM), Josef Zámečník (Bl), Arpád Kecskés (ZSl), Ivo Čáp (StSl), Vladimír Ilkovič (VSl).

Komisi pro výběr a úpravu soutěžních úloh vedl Ivo Volf, dále v ní pracovali Daniel Klivanec (kat. A), Miroslav Ouhrabka (kat. B), Miroslav Bartošek (kat. C), Rastislav Baník (kat. D), Milan Bednařík (kat. E).

Ve 28. ročníku se soutěže fyzikální olympiáda zúčastnilo celkem 9340 středoškoláků na 484 školách, ve 29. ročníku to bylo 9846 soutěžících ze 455 škol. V kategorii E se zúčastnilo ve 28. ročníku 20 945 soutěžících ze 3018 škol, ve 29. ročníku to bylo 22 487 žáků ze 3128 škol. Bohužel, tento rok byl posledním s tak velkou účastí. Současně – Ročenka 29. FO byla poslední, která byla vydána s příspěvkem Ministerstev školství a zachytila statistická data. Na další ročenky již v rozpočtu ministerstev nezbyvaly peníze.

Před námi je poslední, čtvrtá desítka roků historie fyzikální olympiády, tj. léta 1989 až 1999. V první části, až do rozdělení federace a vytvoření dvou nezávislých států, České republiky a Slovenské republiky, pokračovala práce ÚVFO sice v poněkud už ekonomicky složitějších, ale v podstatě obdobných podmínkách. Po událostech v roce 1989 naše společnost prošla hlubokými změnami, které se odrazily nejen v politickém a hospodářském životě, ale také v našem školství. Školství bylo depolitizováno, postupně byly odstraňovány nedostatky, které jsme si uvědomovali již řadu let. Jevy typu „musím“, byly nahrazovány alternativními metodami práce, nařízeními upjatý systém práce byl nahrazen uvolněním, jež mělo vést k možnostem větší individuální volnosti učitelů v práci s dětmi ve škole. Bohužel, za deset roků nebyly dodnes vytvořeny státní závazné standardy, jež by mohly být pomocníkem při ověřování výstupů z jednotlivých školských systémů. Podstatně byla posílena výuka jazyků, neboť se všeobecně zlepšila komunikace s obyvateli sousedních států, bylo umožněno volné cestování v podstatě do celého světa, k čemuž je nutná jazyková vybavenost. Školství se zaměřilo na posílení humanizace, zvyšování národního sebevědomí, .. a to všechno, bohužel, probíhá na úkor přírodovědných předmětů. Počet hodin věnovaných výuce fyziky se podstatně snížil; to vedlo však i ke snížení zájmu o mimoškolní činnosti ve fyzice, a tím i ve fyzikální olympiádě. Soutěže, která se stala velmi rozvinutým systémem

péče o talentované žáky základních a středních škol, se od roku 1990 účastní podstatně méně žáků. To všechno zavedlo fyzikální olympiádu do nových, obtížnějších podmínek.

Dalším problémem, který vznikl po rozdělení federace, byla vzájemná komunikace mezi pracovníky organizujícími soutěž v obou státech. Ještě na jaře roku 1993 proběhla společná celostátní kola fyzikální olympiády v Žilině, kdy se sešla osmdesátka soutěžících, aby vyřešili společně zadané úlohy. I když se soutěže zúčastnili zástupci ministerstev školství, mládeže a tělovýchovy obou republik, nebyla příliš vidět dostatečně dobrá vůle pro souhlas s pokračováním užší spolupráce. Proto od 34. ročníku začaly pracovat dva samostatné ÚVFO ve dvou samostatných státech, což se projevilo nejprve organizačním a administrativním oddělením, později i samostatně připravovanými úlohami a studijními texty pro soutěžící. Přes jazykovou blízkost, která mezi češtinou slovenštinou existuje, jsme museli ustoupit od jednotných úloh pro soutěž, neboť se začaly různit i osnovy fyziky a studijní programy. Jsme si však vědomi, že by bylo lépe spojit své síly a vytvářet nejen kvalitnější materiály pro soutěž, ale i umožnit vzájemné srovnávání a soutěžení středoškolských studentů.

V České republice pracuje od roku 1993 sekretariát v Hradci Králové, kde je na katedře fyziky Pedagogické fakulty VŠP organizována soutěž; zde probíhají i soustředění pro přípravu na mezinárodní soutěž, organizačně jsou zajišťována další soustředění i jiné akce. Na katedře vznikla Poradna pro fyzikální talenty, byly zde řešeny grantové úkoly v oblasti péče o talenty. V roce 1992 vzniklo vydavatelství MAFY, jehož péčí (po ukončení ministerstvem podporované Školy mladých fyziků) byla založena Knihovnička fyzikální olympiády, v níž bylo za posledních 7 let vydáno pro rozvoj fyzikální olympiády již 40 publikací.

Ústřední výbor fyzikální olympiády byl podstatně zmenšen a zahrnuje pouze ty pracovníky vysokých, středních a základních škol, kteří aktivně pracují na rozvoji soutěže. Členy ÚVFO je také 12 předsedů regionálních výborů. Složení ÚVFO v posledních letech:

Předseda: Ivo Volf

Místopředseda: Bohumil Vybíral

Členové: Miroslav Bartošek, Josef Blažek, Miroslav Randa, Dušan Novotný, Zdeněk Kluíber, Karel Sandler, Miroslav Ouhrabka, Hana Novotná, Přemysl Šedivý, Josef Jírů, Vladimír Vícha, Radmila Horáková.

Předsedové RVFO: Jiří Novotný (Praha), Jarmila Mulačová (StČ), František Špulák (JČ), Josef Kepka (ZČ), Dušan Novotný (SvČ), Milan Krebs (Li), Václav Šáda (VČ), Karel Ryška (Ji), Michal Horák (Bo), Stanislav Šamánek (Zl), Lukáš Richterek (Ol), Vilém Mádr (Os).

Úlohy pro kat. A až D připravuje skupina pracovníků pod vedením Ivo Volfa a Přemysla Šedivého, který provádí závěrečnou redakci a s Vladimírem Víchou zajišťuje kat. A, Miroslav Randa (kat. B), Radmila Horáková (kat. C), Josef Jírů (kat. D). Úlohy pro kat. E, F, G připravuje Ivo Volf za spolupráce Miroslava Ouhrabky, Hany Novotné a Miroslava Randy.

Ve Slovenské republice pokračuje v řízení sekretariát v Nitře, kde je na katedře fyziky fakulty přírodních věd Univerzity Konstantína Filosoфа organizována soutěž, probíhají zde i soustředění organizačně jsem zajišťovány další podpůrné akce pro soutěž. V roce 1992 vzniklo nakladatelství PROTON, jehož péčí jsou vydávány publikace pro fyzikální olympiádu. Postupně se do přípravy družstva SR na MFO zapojila další konzultační centra, a to při Žilinské technické univerzitě (opod vedením Ivo Čápa) a při Technické univerzitě v Košicích (pod vedením Lubomíra Muchy). ÚVFO Slovenské republiky (roku 1997 se přejmenoval na Slovenský výbor fyzikální olympiády) pracuje v tomto složení:

Předseda: Daniel Klivanec

Místopředsedové: Ivo Čáp, Lubomír Mucha

Tajemník: Mária Rakovská

Členové: Otto Klostermann (MŠ SR), Rastislav Baník, Štefan Adam, Barnabáš Ipóth, Pavol Škrinár, Mária Némethová, Peter Bubák, Jozef Zámečník, Augustín Šutta, Aurélia Chalupková.

Členovia - predsedové KV FO: Arpád Kecskés (Nitra), Ján Krajčo (Banská Bystrica), Ľudovít Horňanský (Bratislava), Peter Čerňanský (Trnava), Ľubomír Tóth (Košice), Dušan Pelech (Trenčín), Vladimír Šebeň (Prešov), Ivo Čáp (Žilina).

V tomto složení pracuje Slovenský výbor fyzikální olympiády od roku 1993 doposud.

Vyhlašovatelé soutěže Fyzikální olympiáda jsou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Jednota (českých nebo slovenských) matematiků a fyziků. Jejich vklad pro fyzikální olympiádu je neopominutelný, ať jde o finanční zajištění nebo administrativní, organizační i odborně fyzikální garanci soutěže. Samotnou soutěž a její úspěchy pak v obou státech zajišťují menší organizační skupiny, stovky vyučujících fyziky na středních školách a tisíce učitelů fyziky na základních školách, mnoho vysokoškolských učitelů i studentů a vědeckých pracovníků a především účastníci fyzikální olympiády, bez jejichž zájmu a aktivní účasti by celé snažení pro rozvoj péče o talentované mladí lidi ztrácelo smysl. Na prahu nového tisíciletí bude vhodné zamyslet se nad celou soutěží.

Literatura:

919 Věstník MŠK, sešit 29 – 30 ze dne 31. října 1959.

929 Laitoch, M, - Chytilová, M.: První ročník fyzikální olympiády. Praha, SPN 1962.

939 Věstník MŠK, sešit 12 ze dne 30. dubna 1963.

949 Podrazilová, L.: Archimédiáda. Diplomová práce. Hradec Králové, Pedagogická fakulta 1987.

959 Volf, I.: Fyzikální olympiáda jako systém péče o talentované žáky. Kandidátská disertační práce. Praha, MFF UK 1988.

969 Volf, I.: Péče o žáky středních škol výrazně talentované pro fyziku. Habilitační práce. Brno, Pedagogická fakulta MU 1992.

979 Volf, I.: Některé problémy fyzikální olympiády a možnosti jejich řešení. Hradec Králové, MAFY a GAUDEAMUS 1995

989 Kluvanec, D. – Volf, I.: Mezinárodní fyzikální olympiády. Hradec Králové, MAFY a GAUDEAMUS 1995.

999 Organizační řád MO a FO ze dne 8. prosince 1997.

Doc. RNDr. Ivo Volf, CSc. (1938), vedoucí katedry fyziky Pedagogické fakulty VŠP v Hradci Králové, V. Nejedlého 573, 500 03, předseda ÚVFO České republiky. E-mail: ivo.volf@vsp.cz.

Prof. RNDr. Ing. Daniel Kluvanec, CSc. (1941), rektor Univerzity Konstantina Filozofa v Nitře, tř. A. Hlinku 1, 949 01 Nitra, předseda ÚVFO Slovenské republiky. E-mail: dkluvanec@ukf.sk.